

GENEESKUNST EN SLAKKEN

door

D.A.G. Buizer

[Reactie op A.D.J. Meeuse in Corresp.-blad Ned. Malac. Ver., No. 308 (mei 1999)]

Onlangs werd door Meeuse (1999) een voor de liefhebbers interessant verschijnsel aan de orde gesteld, namelijk de status en eventuele bereidingswijze van mollusken als geneesmiddel. Naast de redelijk bekende maatschappelijke rol van mollusken in onze maatschappij – onder anderen de consumptie door mensen, de productie van kalk, parelmoer, parels en purper, tussengastheer voor parasieten, aangroei op schepen en in leidingen etc. etc. (Lever, 1973) – speelden verschillende soorten een rol in de geneeskunde. In 1829 respectievelijk 1833 verscheen te Berlijn in twee banden het standaardwerk van Brandt en Ratzeburg. Naast de vele zoogdier-, vis-, pissebed- en insectensoorten, alsmede een uitvoerige behandeling van de bloedzuigers, passeren *Sepia officinalis*, *S. elegans*, *Arion* spp., *Helix pomatia* en *Ostrea edulis* de revue. Alle soorten zijn zeer gedetailleerd afgebeeld op prachtige, deels met de hand ingekleurde etsen van habitus en anatomie.

Aan dit boek ontleen ik het onderstaande, waarbij misschien enige vragen van de heer Meeuse worden beantwoord.

De rugschilden van *Sepia officinalis* en *S. elegans* leveren na malen en branden de Os sepiae; behalve tegen struma werd dit ook als tandpoeder gebruikt. Oudere toepassingen betreffen *Sepia*-eieren tegen nierkwalen, fijngemalen *Sepia* met olie en eierschalen werd tegen kiespijn voorgeschreven en voor de verwijdering van huidvlekken werd eveneens *Sepia* ingezet. De auteurs verwijzen voor een reeks van voorbeelden waarin *Sepia*-producten een medicinale rol spelen onder andere naar Hippocrates, Celsus, Dioscorides, Plinius en Gesner. Geen van deze auteurs heb ik in het kader van deze reactie kunnen raadplegen.

Het inwendige gebruik van de naaktslak *Arion* – de auteurs noemen *A. empiricorum* en geven de Nederlandse naam, eenvoudigweg 'slak' – werd aanbevolen tegen de tering en de kinkhoest. Eveneens met succes werden diverse zweren – onder anderen ten gevolge van syfilis – bestreden en ook verschillende soorten gezwellen verdwenen als sneeuw voor de zon. Over de wijze van bereiding/toepassing schrijven Brandt en Ratzeburg: 'Zur innern Anwendung benutzte man die daraus bereiteten Brühen oder Gallerten, welche letztere man wohl auch in Tafeln formt (Schneckenschleimtafeln)'. Zij voegen daaraan toe: 'Der Schneckenschleim soll weniger Wallungen erregen als andere thierische Nahrungsmittel'.

Helix pomatia, de Wijngaardslak, wordt evenals *Arion* verwerkt tot een bouillon. De gehele slak werd gebruikt tegen aandoeningen van het strottehoofd en de longen. De aanbevolen dosering bedroeg - bij aanvang van de kuur - des ochtends en des avonds één stuks, oplopend tot wel 24 – 70 stuks! Je vraagt je hierbij af of het een

patient danwel een lucullus betrof. Fijngemalen leverde de schelp een voortreffelijk absorbens en urine-afdrijvend middel op.

Over de Oester – *Ostrea edulis* – nemen Brandt en Ratzeburg veel gegevens op die vooral van culinair en cultuurhistorisch belang zijn. Toch bevelen zij een verse, gehele oester aan bij – voor de gelegenheid maar onvertaalde en ter vrije interpretatie – ‘Unterleibskrankheiten’. Nadat het dier uit de schelp was genomen werd bijtend zeewater door weken vervangen door het veel mildere melk. Versgeperst oestersap helpt probaat tegen hartproblemen. De schoongemaakte en fijngemalen oesterschelpen – bekend als *Testae ostreae* of *Ostreorum praeparatae* – leverden behalve een absorbens, een waardevol bestanddeel op voor de samenstelling van geneeskrachtige poeders en pillen. Na het uitgloeien van het oesterpoeder verkreeg men een behoorlijk zuivere kalk, de zogeheten *Calcarea pura*, welke de grondstof leverde voor de samenstelling van het onvervangbare oesterschelpenwater, het *Aqua Concharum seu Ostracodermatum*. De auteurs vermeldten helaas niet de toepassing.

Ongetwijfeld levert een studie van vooral geneeskundige en geneesmiddelenliteratuur veel meer gegevens op over de rol van Mollusca in deze vakgebieden dan in deze reactie kon worden opgenomen. Daarnaast vormen weekdieren en hun schelpen een interessante bron voor een ‘ethnomalacologische’ studie (analoog aan ‘ethnobotanie’).

Summary

The former use as a medicine of parts of the mollusc species *Sepia*, *Arion*, *Helix* and *Ostrea* is discussed. Data are retrieved from a early 19th century German sourcebook on medicinal zoology.

Literatuur

Brandt, J.F. & J.T.C. Ratzeburg, 1829-1833. *Medizinische Zoologie oder getreue Darstellung und Beschreibung der Thiere, die in der Arzneimittellehre in Betracht kommen in systematischer Folge*. Berlin.

Lever, J., 1973. *Mollusca I*. Vrije Universiteit, Amsterdam.

Meeuse, A.D.J., 1999. Geneeskunst en slakken. *Corresp.-blad Ned. Malac. Ver.*, No. 308.

